

Владимир Павић*

ГАШО КНЕЖЕВИЋ
(1953 2014)

Сваки опроштај с оним који је заувек отишао тешко пада пријатељима, поштоваоцима и колегама који су га надживели. Нарочито је, међутим, тежак ако до њега дође пре времена, у напону снаге оног који је отишао и када он за собом у колективу, па и читавом друштву остави празнину која се тешко може надоместити. Смрт професора Гаше Кнежевића управо је такав губитак: отишао је супруг, отац и деда, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, врстан педагог, научник и арбитар међународног статуса, личност коју су уважавали и они који су деценије провели на другим странама политичких подела.

Гашо Кнежевић се формирао као личност и стручњак у време у коме се се од студената није очекивало да своје опредељење да се баве одређеним предметом искажу практично одмах, већ током основних студија. Оно што би се данас сматрало изузетком, тада је са правом био уобичајени ток ствари: Гашо Кнежевић је тако у звање асистента-приправника примљен са 26 година, са већ положеним правосудним испитом, након што је неколико година провео у Окружном привредном суду, прво као приправник, а касније као стручни сарадник. На Факултет је дошао неко ко је имао прилику да, поред академске, сагледа и ону сасвим практичну, често рутинску, а свакако незаобилазну страну правничког посла. Та искуства изоштрила су његове правничке инстинкте, снажно га усмериле ка промишљању које има за циљ решавање практичних, животних проблема. Управо је стога његов избор да се посвети Међународном приватном праву, предмету често перципираном као изузетно апстрактном и студентима тешком, био на дуге стазе вишеструко оправдан и користан. Како за њега, тако и за Факултет и студенте.

---

* Аутор је ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, pavic@ius.bg.ac.rs.

Професор Кнежевић имао је обичај да каже да сваки професор пред собом има, барем три задатка: да студентима знање пренесе на што разумљивији и квалитетнији начин, да учини значајан научни допринос, и да покуша да они који остају иза њега буду довољно квалитетна замена. Док се о последњем суд може донети тек након што протекну деценије, прва два задатка Гашо Кнежевић је несумњиво испунио у сваком погледу.

Као предавач био је омиљен: изванредне дикције, звонког гласа и јасних реченица и мисли. Предавањима је приступао с љубављу и истински посвећено. Студенти су то умели да цене, па су његова предавања увек била изузетно посећена.

Научни опус проф. Кнежевића одвећ је богат је и разноврстан да у потпуности овде буде изложен. Магистрирао је на квалификацији домицила, докторирао на питању права меродавног за уговор о међународној продаји робе. У време његовог доласка на факултет у припреми је била прва (и до сада у Србији важећа) кодификација међународног приватног права. Нови закон је требало након доношења анализирати, тумачити, критиковати. У ту се дебату проф. Кнежевић укључио свом снагом, објавивши читав низ запажених радова, међу којима крунско место свакако заузима *Коментар закона о међународном приватном праву* који је заједнички потписао са колегама проф. др Михајлом Диком и др Срђаном Стојановићем. Израђен на изузетно високом научном нивоу, уз богату и исцрпну грађу, Коментар је све до данашњих дана остао незаобилазно, референтно штиво студентима и научним радницима.

Крај деведесетих није било време у коме би се могло очекивати нарочито интересовање за правне аспекте перспективе европских интеграција наше државе. Но ипак, 1998. Гашо Кнежевић, коауторски са проф. др Весном Ракић-Водинелић, издаје „Грађанско процесно право Европске Уније“, пионирско дело у тој области у нас. Монографија обрађује процесноправна питања пред тадашњим Европским судом правде, али је њено тежиште детаљна анализа Бриселске конвенције из 1968. године. Уз исцрпну литературу и анализу бројних случајева, ова је монографија до данашњег дана нема пандана у Србији. Иако је Бриселска конвенција данас ‘претопљена’ одговарајућу регулативу, њено је језгро остало готово нетакнуто и послужило је за формирање тзв. ‘Европског судског простора’. Стога је, упркос брзом темпу развитка европског законодавства, ова монографија и даље веома релевантна и представља одличан увод у материју онима који желе да се баве европским грађанским процесним правом.

Научна интересовања, преплетена с праксом арбитра, усмерила су проф. Кнежевића ка проучавању арбитражног права, о чему је

објавио велики број чланака, а 1999. и монографију. Монографија „Међународна троговачка арбитража“ представљала је прво такво дело које је на целовит и аналитичан начин разматрало проблеме међународне трговинске арбитраже на подручју бивше Југославије још од референтног дела Голдштајна и Триве из 1987. Дванаест година је у свету арбитраже дуг период и Гашо Кнежевић је својом монографијом успео да прикаже колико се тога променило. На трагу међународних узора, нарочит је акценат стављен на казуистику.

Нарочит успех споја научног и педагошког рада Гаше Кнежевића било је 2003. коауторство на уџбенику међународног приватног права са проф. др Тибором Варадијем и проф. др Бернадет Бордаш, референтног штива на факултетима не само у Србији, већ и у региону.

Радови Гаше Кнежевића били су не само бројни, разноврсни и квалитетни, они су били и препознатљиви, до те мере да је читалац, све и да се име аутора уклони, могао претпоставити о коме је реч. То није био суви, деперсонализовани стил какав се често среће међу европским професорима права, већ стил ближи снажном личном печату какав својим текстовима обично дају професори америчких универзитета. Стил лак за читање, готово литераран, разиране реченице и духовитих опаски.

Стил збиља јесте човек и кроз текстове Гаше Кнежевића провејавала је и његова личност – ведро, оптимистична, и радознала. Право је истински волео и бављење њиме схватао је и као могућност да се друштво мења набоље, да се конкретни проблеми решавају и да се избегну замке искључивости. Стога и не чуди да је велики део његовог практичног интересовања везан за арбитражу и медијацију – искорак из уобичајеног и отворено антагонистичког парничења. Његова стручност, практичност и благод били су најбоља препорука за каријеру арбитра: странке су га радо именовале, а колеге – како оне у земљи, тако и у иностранству – веома уважавале. Седам година (2005–2012) био је председник Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије, један од оснивача Удружења за арбитражно право и први председник Београдског арбитражног центра при удружењу (2013–2014). Арбитража је била још један од полигона на којима је успео да унесе педагошке новине: није се плашио експеримената и активно је учествовао у стварању првих београдских *moot court* тимова. Данас је „лепеза“ *moot court* тимова, и то не само оних из арбитражног права, нешто што не само академска, већ и шира заједница, препознаје као успех. Ентузијазам проф. Кнежевића био је толики да се није заустављао на стручној подршци, већ је и новчано подржавао студентске припреме за такмичења. Његова жеља била је да се његово име не нађе међу спонзорима, али не постоји разлог да се та тајна и даље чува.

Академска каријера Гаше Кнежевића није протекла у „кули од слоноваче“. Бурне околности, слом Југославије, регресија државе и друштва су многе отерали у емиграцију, апатију или резигнацију. У својим првим данима, поновно успостављено српско вишестраначје је ипак, срећом, могло да рачуна и на оне који нису били само каријеристички политичари. Гашо Кнежевић је тако, осим професора и арбитра, био и политичар. Та је каријера у свом већем делу била опозициона, у околностима које би данашњег просечног опортунисту бациле у очај, проф. Кнежевић се политиком бавио из уверења, уважавајући своје политичке противнике. То је уважавање у великој мери било обострано. Но још је већи тест његовог политичког ангажовања била власт: као министар просвете у Влади Републике Србије, мандатара др Зорана Ђинђића. Као и у свему другоме, и овом је послу приступио с огромним ентузијазмом и енергијом, свестан да је реч о ресору који резултате даје на изузетно дуге стазе, а да се на кратке поуздано може рачунати само на оспоравање и критике. Потоњих није недостајало, а ни накнадне памети критичара: тако је проф. Кнежевић често касније сврставан међу министре визионаре, а теме и реформска питања која је отворио са својим тимом као нешто што се више не може пренебрегавати.

Активан друштвени и политички ангажман створио је од Гаше Кнежевића широко препознатљиву фигуру, лице Универзитета и Факултета. Његова појава и опхођење били су управо онакви какве је – с правом – шира јавност очекивала од професора универзитета. Но универзитетска култура проф. Кнежевића била је она модерна, лишена неписаних традиција које своје корене вуку из средњовековних почетака универзитетске историје. Према студентима се опходио с уважавањем и стрпљењем. Млађи сарадници су за њега били сарадници, а не потчињени; старао се да их усмери и подстакне, пружи прилику чим је то објективно могуће и одговара њиховим могућностима, дискутује са њима као са себи равнима.

Опроштај са Гашом Кнежевићем на Факултету и ван њега учинио је видљивим величину губитка који је претрпљен. Чашу је, међутим, проф. Кнежевић увек гледао као полупуну, а не полупразну, па то ваља покушати и на крају овог опроштаја са њим: поживео је краће него што смо се надали, али довољно дуго да да немерљив допринос српској правној науци, арбитражној пракси, свом Факултету и Универзитету и заувек промени животе оних са којима је радио и дружио се.